

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА У ЗМІННОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті розглянуті змістовні особливості, складові та структура організаційно-економічного механізму розвитку виробничого підприємства у змінному середовищі. Представлена типологізація видів розвитку підприємства.

Постановка проблеми. Зміна умов функціонування вітчизняних підприємств все частіше відбувається внаслідок стратегічних змін, пристосування до яких перетворюється для підприємства на об'єктивно обумовлену потребу та обов'язкову умову отримання конкурентних переваг. Особливо актуальним це питання є для виробничих підприємств, що закладають основу економічного зростання економіки країни в цілому, зростання продуктивності праці тощо.

Хоча технологічний чинник розвитку залишається сьогодні визначальним, вагу набуває й організаційний. Потрібні гнучкі організаційні структури та схеми управління підприємством, що забезпечують швидкі організаційні зміни на основі ефективного використання внутрішніх та зовнішніх економічних важелів. Отже, актуальності набуває формування та методично-інструментальне забезпечення організаційно-економічного механізму розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам управління змінами та різним аспектам механізму розвитку підприємств присвятили праці відомі вітчизняні вчені: І.В.Алексєєв, Є.А.Бельтюков, Б.В.Буркинський, А.І.Бутенко, М.П.Войнаренко, В.М.Геєць, В.М.Гриньова, І.І.Грузнов, В.І.Захарченко, О.Є.Кузьмін, Б.М.Мізюк, Й.М.Петрович, О.М.Тридід, С.В.Філіппова, Ф.І.Хміль, С.К.Харічков, М.Г.Чумаченко. Вони досить повно висвітлили змістовність організаційно-економічного механізму розвитку, тенденції та інструментальне забезпечення процесу управління змінами.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Незважаючи на те, що багато публікацій присвячені розвитку виробничих підприємств, вона не була висвітлена в повній мірі, тому низка питань формування організаційно-економічного механізму розвитку підприємств досі залишається невирішеною. Це: пошук методів та інструментів посилення управлінського впливу на розвиток виробничого підприємства, вибір механізмів управління в умовах змін, зокрема при зміні пріоритетів підприємства та його методичного забезпечення.

Мета дослідження. Обґрунтувати складові та структуру організаційно-економічного механізму розвитку виробничого підприємства, його особливості у змінному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови господарської діяльності виробничих підприємств характеризуються низкою відмінностей, що притаманні світовій економіці в цілому – сильною конкуренцією, динамічністю кон'юнктури ринку, зростанням кількості та масштабів змін у зовнішньому та глобальному середовищі. До останніх відносяться: новітні тенденції НТП, швидке старіння знань, виникнення нових сфер та галузей економіки, заміною способу виробництва – переходу від постіндустріальної до економіки знань.

Крім того, середовище вітчизняних підприємств досі доповнюється процесами перехідного періоду та їх наслідків. Це [1, 2, 4, 6]:

- роздержавлення власності, що затрималось та досі триває з певними перервами;
- глобалізаційні процеси в економіці з відповідним процесом посилення конкуренції національних підприємств з транснаціональними на внутрішньому ринку,
- зміна діяльності старих фінансових інститутів та утворення нових тощо .

У разі, коли економічні зміни відбуваються постійно, підприємство в ринковому середовищі мусить: по-перше, відповідати вимогам покупців, щоб успішно конкурувати, а по-друге, адаптуватися до змін або випереджати їх [3]. Сьогодні більшість підприємств вимушена не

лише пристосовуватись до змін зовнішнього середовища, але й розробляти стратегію їх випередження. Тобто необхідність вимушеної адаптації та керованої випереджаючої еволюції підприємства можна визначити як об'єктивну необхідність розвитку підприємства, який потребує уточнення на змістовному та класифікаційному рівні.

На підставі аналізу авторських визначень загального розвитку підприємства та його видів [1, 4, 5, 6, 7] визначені такі основні складові розвитку (рис.1), які систематизовані у два блоки:

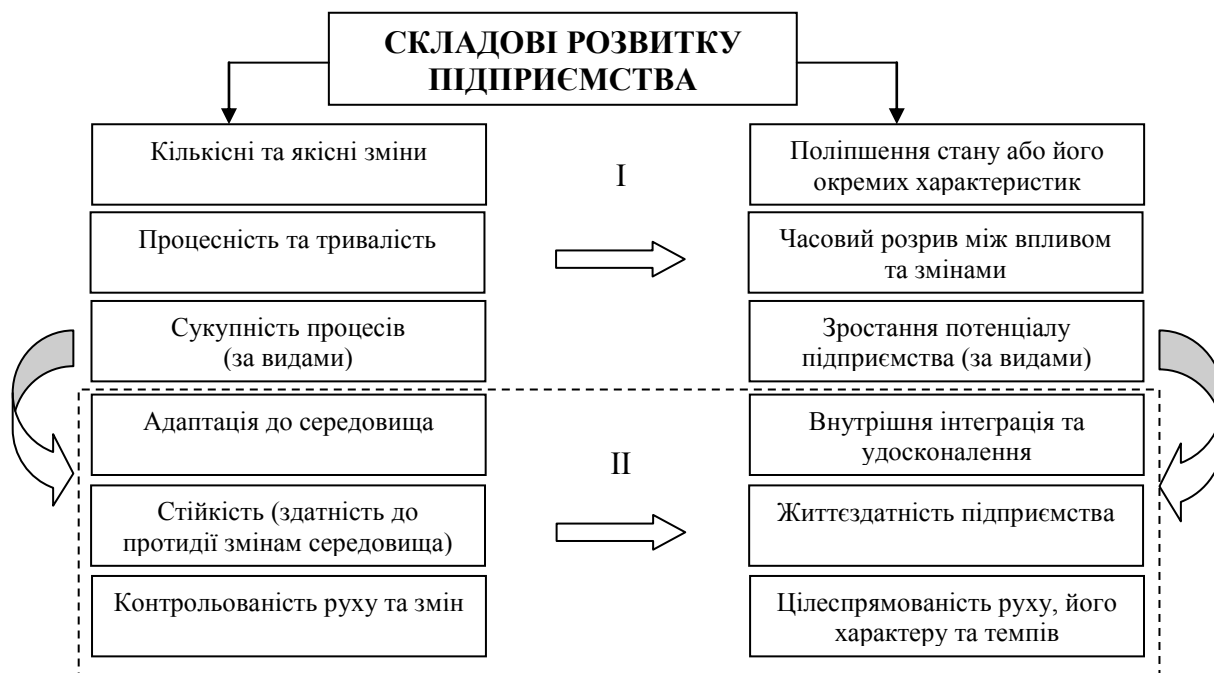

Рис. 1. Основні складові розвитку підприємства (джерело: систематизовано на підставі [4, 8])

Перший блок об'єднує первинні характеристики, які утворюють вторинні – з другого блоку. За такою позицією *розвиток підприємства* – це сукупність контрольованих довготривалих процесів дискретного або безперервного накопичення змінювання кількісних або якісних результатів його господарської діяльності, які поліпшують стан або окремі характеристики за рахунок використання потенціалу підприємства, механізму адаптації до зовнішніх і внутрішніх змін, що підвищує спроможність підприємства адаптуватися до зовнішнього середовища.

Таке тлумачення дозволяє висунути *по дві ознаки класифікації розвитку* стосовно вектора розвитку (його наявність та кількість виділених векторів, причина та характер) та стосовно змін (комплексність та кількісна характеристика змін) (рис.2). Вектором розвитку вважаємо «сукупність безперервних послідовних змін його стану при збереженні єдності та цілісності, які обмежені певними обов'язковими умовами та конкретизовані у цілі або підцілі» [4].

В умовах змінного середовища набуває вагомості комплексність змін:

- однопроектний розвиток підприємства – це реалізація певного проекту, спрямованого на вирішення певного завдання, який несуттєво впливатиме на розвиток;
- односферний та багатосферний розвиток підприємства, які змінюють певні функціональні підсистеми або види діяльності підприємства, є ширшими за кількістю завдань;
- комплексний розвиток підприємства – це розвиток, коли його наступний стан суттєво відрізняється від попереднього.

Успіх виробничо-господарської діяльності виробничих підприємств, вибір напрямку розвитку та вирішення його проблем залежать від прогресивності та гнучкості структура та форма механізму управління підприємством. Останні зазнали суттєвих змін, оскільки зростання конкуренції виробників, глобалізація ринків, перехід до ринкової економіки докорінно змінили

умови господарювання та зробили неефективними існуючі організаційні форми, механізми та інструменти управління розвитком підприємства.

Рис. 2. Типологізація видів розвитку підприємства
(джерело: систематизовано на підставі [1, 4, 7, 8, 10])

Зазначене утворило об'єктивні умови, що спонукають шукати нові форми та методи управління підприємством, удосконалювати його організаційно-економічний механізм (ОЕМ). Під останнім будемо розуміти, приєднавшись до думки [9], складну цілісну систему, що охоплює різні групи відносин, які визначаються рівнем розвитку продуктивних сил суспільства та формою реалізації відносин власності.

Однак, організаційно-економічний механізм не може існувати поза межами людської діяльності щодо суспільного виробництва, тому з позиції продуктивних сил на макрорівні його зміст можна визначити як взаємодію людини і природи стосовно організації певного виробництва. На рівні виробничих відносин він проявляється через технологічну та економічну діяльність у сферах розподілу, обміну та споживання.

Перетворення організаційно-економічного механізму виникають внаслідок будь-якої зміни відносин економічної системи, яку ускладнює диференціація умов господарювання за природними, техніко-економічними, географічними тощо параметрами продуктивних сил. Внаслідок цього виникає необхідність пошуку множини шляхів та інструментів змін або адаптації організаційно-економічного механізму, які були б здатні врахувати специфіку продуктивних сил і економічних відносин. Зростання складності та масштабів завдань щодо перетворення організаційно-економічного механізму підвищує вимоги до системності та обґрунтованості управлінських рішень, що приймаються на всіх етапах перетворення.

Організаційно-економічний механізм є різноплановою та багатовимірною категорією суспільного відтворення, тому його визначення також не є однозначним. Цей висновок базується на систематизації вітчизняних і зарубіжних наукових джерел. *Організаційно-економічним механізмом розвитку виробничого підприємства в умовах змін є сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, економічних і мотиваційних методів та інструментів, спрямованих на системну організацію й управління виробництвом, що мають специфічні особливості застосування.*

Враховуючи ці особливості, суб'єкт управління, спираючись на економічні закони та застосовуючи економічні методи управління, узгоджує власні інтереси, що змінюють

стратегічні цілі розвитку, з інтересами об'єкта управління (підприємства, підрозділу, персоналу). Останні, стимульовані цими методами, планують, організують та здійснюють поточну діяльність для досягнення визначених новою стратегією цілей за допомогою певних організаційних методів. Таке визначення накладає на OEM розвитку *чотири вимоги*:

- системність методів і форм господарювання в OEM;
- різні структури і прояв в умовах змін методи і форми господарювання (елементи OEM);
- залежність структури OEM, його інструментів та методів від цільової спрямованості стратегії підприємства;
- залежність застосування інструментів та методів від рівню інноваційності системи управління, якості стратегічного менеджменту, здатності OEM до адаптації до змін.

Сутність та наведені ознаки OEM розвитку підприємства виражаються через його структуру, ієрархію та зв'язок складових (рис. 3).

Рис. 3. Складові та структура організаційно-економічного механізму розвитку виробничого підприємства (джерело: удосконалено на підставі [9, 10, 11, 12])

На рис.3 структура організаційно-економічного механізму подана через три його функціональні складові: організаційну, мотиваційну та економічну, оскільки для розвитку підприємства передбачається застосування організаційно-економічних методів. Кожний з них спирається на певний механізм та має відповідну природу: організаційні методи – на організаційну структуру підприємства, економічні – на економічні відносини. Перші координують дії різних суб'єктів, другі – сприяють координації та узгодженню інтересів учасників виробничого процесу для досягнення результату розвитку.

Структуру OEM розвитку підприємства можна подати з позиції ієрархії взаємозв'язків складових управління (рис. 4).

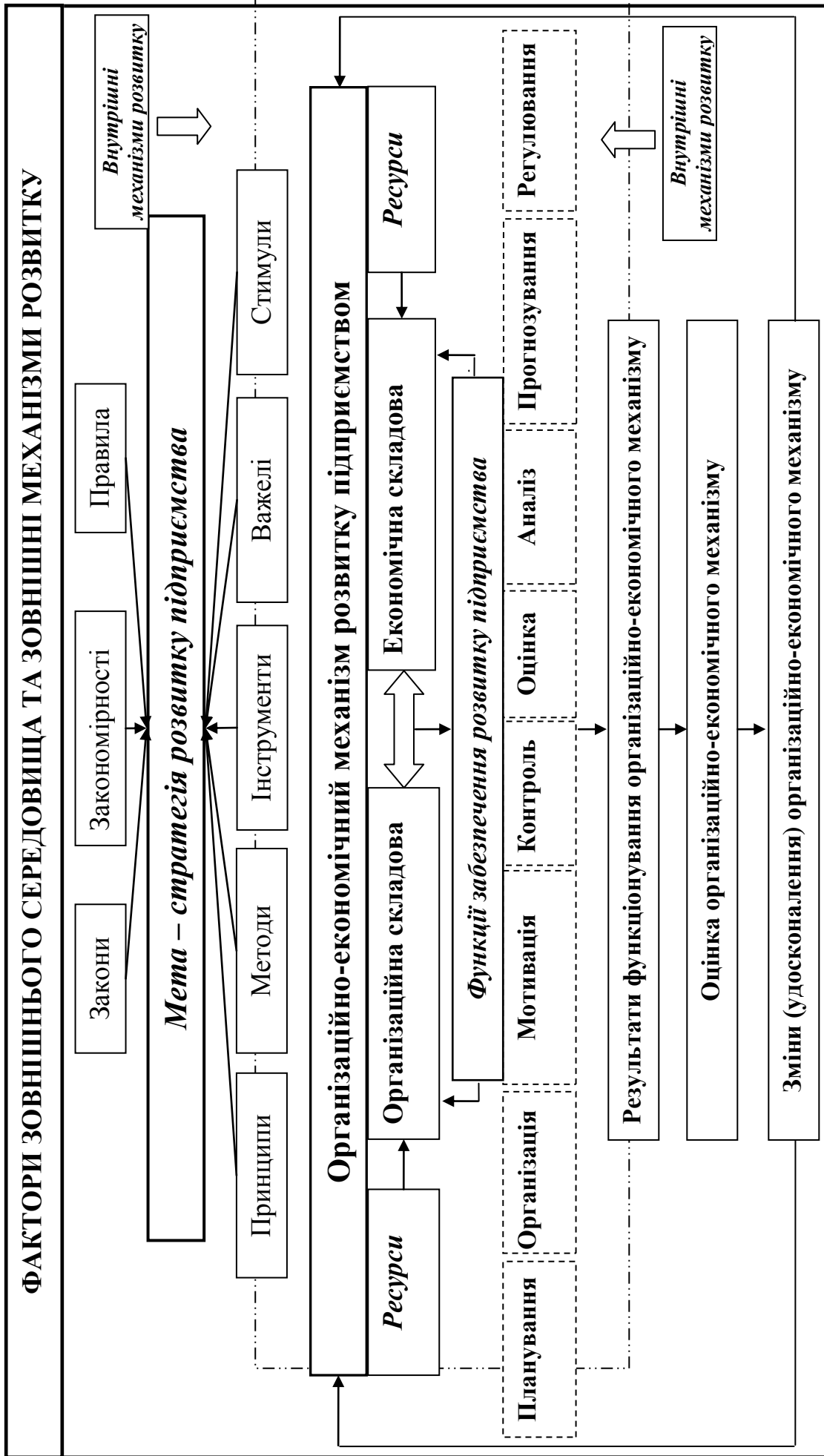

Рис 1.2. Ієрархічна структура організаційно-економічного механізму розвитку виробничого підприємства
(джерело: удосконалено на підставі [9-13])

Мотивований суб'єкт управління з метою реалізації власних економічних інтересів (власник) або мети об'єкта управління (менеджер), впливаючи на економічні інтереси суб'єктів управління нижчої ланки, шляхом застосування економічних та організаційних методів, впливає на результати економічної діяльності підприємства. В даній схемі мотивації присутня двічі: як самостійна функція забезпечення розвитку підприємства та як складова процесу обґрунтування та формулювання його мети. Запропоновану структуру OEM виробничого підприємства можна використовувати для підприємств всіх видів економічної діяльності, але з врахуванням специфіки, що впливає на кожен складову механізму, оскільки вони залежать від складності та масштабності виду діяльності, взаємозв'язків внутрішнього та зовнішнього середовища, мети та ресурсів підприємства.

Для будь-якого підприємства процес функціонування OEM – це [10]:

- встановлення і розв'язання проблем розвитку підприємства між системою управління та її об'єктом, між їх окремими рівнями та між структурними елементами,
- пошук шляхів вирішення проблем.

Структура OEM розвитку підприємства та його специфіка проявляється через сукупність соціально-економічних відносин та перелік завдань, які вони мають вирішувати. Головне місце у структурі OEM посідає цільова підсистема, що спрямована на досягнення цілей, поставлених підприємством за рахунок вирішення 3-х комплексних завдань:

- управління процесом розвитку на підставі визначених цілей;
- координація економічних відносин та видів управлінської діяльності суб'єктів управління;
- адаптація OEM підприємства.

Відмінності OEM утворює керована системи, яка відрізняється виробничим та технологічним процесами, які не впливають на перелік функцій OEM, а обумовлюють різне наповнення видів управлінської діяльності. Сутність функцій управління достатньо повно розкрита у [5, 7-10], де вони обґрунтовані як відносно відособлені види і напрями управлінської діяльності, які характеризуються повнотою, однорідністю, складністю і стабільністю. Управлінські функції допомагають цілеспрямовано впливати на об'єкти управління з метою досягнення їх визначеного або бажаного стану.

Конкретні умови певного етапу розвитку виробництва вимушують удосконалювати методи і форми господарювання, впливаючи на структуру та особливості функціонування OEM та необхідність його адаптації до середовища. Так, економічні методи управління мають різне наповнення в залежності від сфери економічної діяльності, розміру підприємства, стратегії розвитку, соціально-економічного стану країни та регіону. Це втілюється у розмір середньої заробітної плати певних категорій персоналу, розмір і види податків, діючі пільги, наповнення соціальних пакетів, ін.

Відповідно, основними цілями OEM розвитку виробничого підприємства є забезпечення:

- зацікавленості у розвитку науково-технічного, інтелектуального та інноваційного потенціалу;
- повної незалежності та господарської самостійності у володінні, використанні та розпорядженні створеними або придбаними правами власності;
- високої прибутковості і ефективності виробничої та господарської діяльності;
- стабільної трудової активності і зацікавленості персоналу у покращенні результатів діяльності;
- високого ступеню самоорганізації, адаптивності та ефективності організаційної структури.

Становлення OEM розвитку підприємства пов'язане зі змінами у його структурних підрозділах, тобто зі змінами економічних і організаційних відносин на рівні цих підрозділів і управління змінами за допомогою нових форм, механізмів і методів управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, організаційно-економічний механізм розвитку виробничого підприємства – це сукупність процесів та управлінських дій, спрямованих на формування, забезпечення подальшого функціонування і удосконалення системи економічних відносин суб'єктів із об'єктами управління, необхідних для створення умов найбільш ефективного досягнення цілей підприємства.

Він має створити для підприємства найкращі умови для задоволення суспільних потреб і одержання прибутку, тобто вирішення підприємством всіх завдань, закріплених його статутом.

Для цього його структура має формуватися для вирішення сукупності відповідних завдань розвитку. Саме даний напрям потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Пономаренко В.С., Пушкар О.І., Тридід О.М. Стратегічне управління розвитком підприємства. – Харків: ХДЕУ, 2002. – 640 с.
2. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Логос, 2003. – 616 с.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия – СПб.: ПИТЕР, 1999. – 416 с.
4. Погорелов Ю.С. Развитие предприятия: понятия та види / Ю.С. Погорелов // Культура народов Причерноморья. – 2006. – №88. – С. 75-81.
5. Гриньова В.М., Козирева О.В. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств: Моногр. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 192 с.
6. Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Моногр. – Харків: ІНЖЕК, 2003. – 328 с.
7. Прохорова В.В. Концептуальна модель управління стійким економічним розвитком виробничо-господарських систем / В.В. Прохорова // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – № 31. – С. 139-149.
8. Герасимчук В.Г. Развитие предприятия: диагностика, стратегия, эффективность. – К.: Вища школа, 1995. – 267 с.
9. Грузнов И.И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (Теория и практика), моногр. – Одесса: Полиграф, 2009. – 528 с.
10. Організаційний розвиток виробничих підприємств: основні проблеми та шляхи [моногр.] / С.В.Філіппова, І.В.Ліганенко – Одеса: ОНПУ, 2011. – 238 с.
11. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04: Полтав. Ун-т спож.кооп. України. – Полтава, 2007. – 20 с.
12. Транченко Л.В. Організаційно-економічний механізм управління підприємством машинобудівної галузі: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Європейський ун-т. – К., 2005. – 22 с.
13. Тридід О.М. Організаційно-економічний механізм стратегічного розвитку підприємства / О.М. Тридід. – Х.: Вид. ХДЕУ, 2002. – 364 с.

Новак Н., Гаценко С. Организационно-экономический механизм развития производственного предприятия в изменяющейся среде. В статье рассмотрены особенности содержания, составляющие и структура организационно-экономического механизма развития производственного предприятия в изменяющейся среде. Выполнена типологизация видов развития предприятия.

Novak N., Gatsenko S. Direction of development activities industrial enterprises in modern conditions. In the article the contents features, components and structure of the organizational-economic mechanism of industrial enterprises in a changing environment. The presented typology kinds of development of enterprise.